

Poř. č. 1/2007

Stanovisko k postavení pozůstalého jako poškozeného v trestním řízení, a to i z hlediska možnosti nahlížet do spisu

Pozůstalý po zemřelém, okolnosti jehož úmrtí byly zjišťovány v trestním řízení (ať už v rámci prověřování skutečností nasvědčujících spáchání trestného činu nebo v rámci zahájeného trestního stíhání), má v tomto řízení postavení poškozeného (§ 43 odst. 1, případně i § 43 odst. 3 trestního řádu). Je proto i osobou oprávněnou nahlížet do trestního spisu, není-li dán relevantní důvod pro odepření nahlédnutí do spisu (§ 65 odst. 2 trestního řádu).

Na Nejvyšší státní zastupitelství se obrátil odbor vnitřní kontroly Policejního prezidia Policie ČR dopisem ze dne 13. 6. 2007, č. j. PPR-893-21/OVK-KN-2007, a požádal o vypracování stanoviska k problematice vydání kopie části trestního spisu právnímu zástupci zletilého syna zemřelého, jehož úmrtí bylo prověřováno postupem podle § 158 odst. 3 tr. ř. jako podezření z trestného činu účasti na sebevraždě podle § 230 odst. 1 tr. zák. Ještě před meritorním rozhodnutím ve věci, jež byla usnesením policejního orgánu ze dne 28. 3. 2007 podle § 159a odst. 1 věty první tr. ř. odložena, tj. dne 27. 3. 2007, umožnil policejní orgán právnímu zástupci pozůstalého zletilého syna nahlédnout do trestního spisu a na jeho vyžádání, jež při nahlédnutí do spisu právní zástupce učinil, mu následně předal z trestního spisu kopie některých materiálů. Současně s tímto požadavkem předložil odbor vnitřní kontroly Policejního prezidia rozdílná stanoviska (vyjádření) orgánů policie a státního zastupitelství k tomu, zda policejní orgán předal uvedené kopie listinných materiálů ze spisu právnímu zástupci pozůstalého syna oprávněně či nikoli.

S ohledem na povahu předloženého problému a doloženou nejednotnost v názorech mezi policejními orgány a dozorovým státním zástupcem, jenž na rozdíl od Úřadu Služby kriminální policie a vyšetřování Policejního prezidia Policie ČR označil postup policejního orgánu v této věci za správný, tedy že pozůstalému synovi zemřelého je třeba přiznat postavení poškozeného, se Nejvyšší státní zastupitelství rozhodlo využít svého oprávnění daného § 12 odst. 2 zákona č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů, a zaujmout k této otázce následující stanovisko:

Je nesporné, že poškozený je stranou v trestním řízení (§ 12 odst. 6 tr. ř.) a jako takovému přiznává trestní řád příslušná, s tímto postavením strany v řízení spojená práva. Jde zejména o právo podílet se stanovenými formami na průběhu trestního řízení (§ 43 odst. 1 tr. ř.), a vznikla-li mu v důsledku trestného činu též majetková újma, uplatnit nárok na její náhradu v adhezním řízení (zejména § 43 odst. 3 tr. ř., i další ustanovení navazující).

Podmínkou účinného uplatňování těchto práv je i možnost získávat v průběhu trestního řízení relevantní informace, jež je založena zejména v § 65 tr. ř. upravujícím (zjednodušeně řečeno) oprávnění nahlížet do spisu, činit si z něho výpisky a pořizovat kopie.

Práva poškozeného jsou limitována zejména úpravou v § 43 odst. 2 tr. ř., který zamezuje účasti těch, kdož se sice cítí být subjektivně daným trestným činem poškozeni, avšak (ač mohou způsobenou újmu vnímat právem jako objektivně danou) tato újma buď nebyla zaviněna pachatelem trestného činu, proti kterému se trestní řízení vede, anebo vznik této újmy stojí mimo kauzální nexus případu.

Pozůstalý po zemřelém, jemuž byla trestným činem způsobena újma (a následně v rámci příčinného vztahu i smrt), se bude v trestním řízení obvykle domáhat postavení poškozeného buď z titulu právního nástupnictví po zemřelém poškozeném (oběti trestného činu), anebo s odkazem na vlastní újmu, ať už majetkové (§ 43 odst. 3 tr. ř.) nebo nemajetkové povahy (§ 43 odst. 1 tr. ř.).¹

Majetkové nároky budou zpravidla pozůstalým vyplývat z odpovědnostního vztahu založeného (vůči pachateli) na hmotněprávních ustanoveních občanského zákoníku o odpovědnosti za škodu, konkrétně co do rozsahu těchto nároků pak na § 448 a § 449 obč. zák. Z hlediska těchto ustanovení a v obecné rovině nelze předem nikdy zcela vyloučit tvrzení důvodnosti těchto nároků pozůstalým, nelze tedy vyloučit, že mu bude příslušet nárok na náhradu škody vzniklé trestným činem majícím za následek smrt jeho blízkého příbuzného. Řešení dané otázky je tu v rovině posouzení každého jednotlivého případu a je povinností orgánu činného v trestním řízení plynoucí z trestního řádu tyto okolnosti náležitě objasnit a umožnit, jsou-li proto dány zákonné důvody, aby poškozený mohl svůj nárok řádně a včas uplatnit. Tato povinnost není omezena jen na stadium vyšetřování, ale týká se přípravného řízení trestního jako celku (bez ohledu na stadium i formu řízení).

Jde-li o nemajetkové nároky, jinak řečeno o procesní práva poškozeného ve smyslu § 43 odst. 1 tr. ř., bude zpravidla vždy nutno přisvědčit jeho požadavku na přiznání takového postavení (nebude-li to vyloučeno výslovnou zákonnou úpravou, flagrantním případem je § 44 odst. 1 tr. ř. a týkalo by se to tedy např. i osoby podezřelé ze spáchání trestného činu v dané věci - pokud by se ještě nejednalo o spoluobviněného, pak by bylo třeba využít úpravy v § 65 odst. 2 tr. ř. o odmítnutí nahlédnutí do spisu), nebo jinou konkrétní právně relevantní skutečností, pro níž by orgán činný v trestní řízení mohl osobě dožadující se procesních práv poškozeného takové postavení odepřít. Prakticky a v naprosto převažující většině věcí však k tomu žádný konkrétní a skutkově a právně náležitě podložený důvod nebude. Už proto, že pozůstalý po oběti (která je tu sama poškozeným, která však nemůže reálně uplatňovat svá práva, neboť není osobností v právním smyslu) může obvykle vždy namítat, že smrt tak jemu blízké osoby, jež byla způsobena trestným činem, právem nese jako vážnou morální a citovou újmu, jež - ač nemajetkové povahy (kterou lze však zmírnit poskytnutím zadostiučinění podle

¹ K rozlišování těchto procesních rolí srov. blíže např.: Růžička, M., Púry, F., Zezulová, J.: Poškozený a adhezní řízení v České republice, 1. vydání 2007, C. H. BECK, Praha 2007, s. 296 – 300.

§ 13 odst. 1 obč. zák. - tento nárok v trestním řízení obecně uplatňovat postupem podle § 43 odst. 3 tr. ř. nelze) - představuje tak hluboký zásah do jeho osobnostní sféry, že k její (aspoň částečné) reparaci může dojít jen formou peněžité satisfakce přiznané k žalobě na ochranu osobnosti podle § 13 odst. 2 obč. zák. Tento princip aproboval již minulosti i Ústavní soud ve vazbě na následky konkrétní trestní věci, v níž pachatelé nesli odpovědnost za nedbalostní trestný čin ublížení na zdraví s následkem (mimo jiné) smrti nezletilého dítěte podle § 224 tr. zák. (srov. sp. zn. IV. ÚS 315/01). Nejde tu o to, že by uplatněný nárok na satisfakci odůvodňoval právo poškozeného požadovat jeho náhradu v adhezním řízení (což je z povahy tvrzeného nároku vyloučeno), ale o to, že dokonce v ústavní rovině aprobovaný požadavek na satisfakci za následky v osobnostní sféře pozůstalého způsobené smrtí blízké osoby, jež byla způsobena trestným činem, včetně uznání hloubky zásahu do osobnostní sféry pozůstalého z tohoto důvodu (zejména i v niterné, tedy citové sféře), je jasnou garancí odůvodněnosti požadavku pozůstalého na to, aby se stal (minimálně) tzv. procesním poškozeným i v trestním řízení o takovém trestném činu.² Skutečnost, že tento požadavek uplatní na samém počátku přípravného řízení trestního (např. po zahájení úkonů trestního řízení postupem podle § 158 odst. 3 věty první tr. ř.), není pro posouzení věci z uvedeného hlediska rozhodující. Orgán činný v trestním řízení nemůže volnou úvahou, aniž by to měl podloženo skutkovou i právní konstrukcí vycházející ze zákonné úpravy, tento požadavek pozůstalého *bez dalšího* odmítnout, a to ani v případě, že řízení ukončí vydáním usnesení o odložení věci podle § 159a odst. 1 tr. ř. (srov. § 159a odst. 5 a 6 tr. ř.).

Obiter dictum se poznamenává, že úniky informací z trestního řízení, zapříčiněné (či velmi pravděpodobně zapříčiněné) selháním lidského faktoru na straně některého z orgánů činných v trestním řízení, jejichž původce se vesměs nikdy nepodaří odhalit (a postihnout), nemohou být důvodem pro – byť v dobrém úmyslu učiněné – odepření procesních práv účastníkům řízení, tedy ani práva na legitimní zjišťování informací z trestního řízení nezbytných k náležitému uplatňování jejich práv. Orgánu činnému v trestním řízení nepřísluší (ani v úmyslu zabránit takovým excesům) omezovat práva účastníků trestního řízení nad rámec vymezený zákonem. Tento rámec je na druhé straně samozřejmě dán a není neomezený. Je dán nejen samotným postavením takové osoby jako strany trestního řízení, je ale závislý i na odpovědném posouzení rozsahu informací, které účastník řízení potřebuje k náležité obhajobě svých práv, a které na druhé straně orgán činný v trestním řízení v souladu se zákonnými předpisy (srov. zejména § 8 odst. 2 a 3 a § 65 tr. ř., zvláště pak jeho odst. 5) může, či spíše nemůže s ohledem na stadium trestního řízení a povahu těchto informací, vůči takovému účastníku řízení publikovat. To je ovšem otázka posouzení každé jednotlivé věci, jejíž řešení (pro svou konkrétnost) stojí mimo pravomoc a působnost Nejvyššího státního zastupitelství vydávat sjednocující stanoviska k postupu státního zastupitelství v aplikační praxi.

Toto stanovisko se vydává podle § 12 odst. 2 zák. č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů.

Nejvyšší státní zástupkyně:
JUDr. Renata Vesecká, v.r.

² Srov. k tomu obdobně i v odůvodnění usnesení KS České Budějovice sp. zn. 4 To 917/2003 ze dne 25.11.2003, publikované in: Orac 2274 DJ, a též na: [www: judikatury.cz](http://www.judikatury.cz).